

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie:
Bert van der Lingen
en Arjan de Haan

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie: Bert van der Lingen en Arjan de Haan

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland
Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Kleipijp gemaakt naar de beeltenis van Koning
Stadhouder Willem III.

Achterzijde omslag: Plateel wandrekje van Ivora, model 405, met
voorstelling van de Koppelpoort te Amersfoort.

ISBN: 978-90-801138-7-9

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud	Voorwoord	7
	Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje Bert van der Lingen en Ron de Haan	9
	Kleipijpen uit Friesland Ewout Korpershoek	17
	Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 Bert van der Lingen	31
	Tabak en tabakspijpennijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht Jan van Oostveen	39
	Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp Ewout Korpershoek	49
	Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen Bert van der Lingen	59
	De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export Bert van der Lingen	67
	Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. Ruud Stam	125
	Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw Ruud Stam	129
	Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen Felix van Tienhoven	165
	Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla Ron de Haan	175
	De introductie van Aristophane pijpen door Gambier Arthur van Esveld	189
	Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel Ewout Korpershoek	197
	De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek Ruud Stam	203
	De porseleinen pijp als herinneringspijp: Drie bijzondere studentenpijpen Ron de Haan	217
	Engelse summaries	225

Voorwoord

Voor u ligt Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'. Aan dit rijk geïllustreerde vierde jaarboek hebben een zevental auteurs meegewerkt en ook ditmaal is een interessant boek met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp samengesteld.

In dit jaarboek wordt uiteraard aandacht besteed aan de Nederlandse kleipijp met een aantal bijzondere vondsten. Ewout Korpershoek beschrijft een groep **in Friesland vervaardigde kleipijpen** uit de achttiende eeuw en verder de vondst van pijpenkoppen en scherven van **pijpenpotten uit Leiden**. Bert van der Lingen en Ron de Haan tonen een exclusieve, groot formaat pijp met het portret van **Stadhouder-koning Willem III** en Jan van Oostveen beschrijft de resultaten van onderzoek naar de tabak en tabakspijpennijverheid in **Amersfoort en Utrecht**. Bert van der Lingen doet verslag van zijn onderzoek naar de Duitse koopman Christian Daniel **Bramigk** die in Gouda pijpen met zijn familie/firmawapen liet maken en over een 18e eeuwse **potschipper** die Goudse pijpen verkocht in dorpen langs zijn vaarroute.

Ook schreef hij een uitgebreid artikel over de **Amsterdamse pijpenmarkt** waarin onder meer ordonnanties, vrachttarieven en de export van pijpen aan bod komen en ruim tachtig pijpenhandelaren uit de 17e en 18e eeuw worden besproken.

Ruud Stam beschrijft twee **herinneringspijpen** van de firma P. van der Want, Gzn en heeft een uitgebreid artikel over **miniatuur pijpenrekjes** uit de 20e eeuw, met ruim 200 afbeeldingen die de enorme variatie aan motieven, decoraties en kleuren laten zien.

In een zestal artikelen komen ook buitenlandse tabakspijpen aan bod. Felix van Tienhoven beschrijft de variatie van **gemonteerde metalen elementen** op kleipijpen. Dit artikel is geschreven voor het Journal of the Académie Internationale de la Pipe en is met toestemming van de Académie in vertaalde vorm in ons Jaarboek opgenomen als eerbetoon aan de onlangs overleden auteur. De vondst van een aantal karikaturale prenten was voor Arthur van Esveld aanleiding de introductie van **Aristophane** pijpen door Gambier te beschrijven. Een unieke **fabriekscatalogus** van kleipijpen van de **firma Ziegler** in Ruhla wordt door Ron de Haan gepresenteerd, evenals een drietal bijzondere **studentenpijpen van porselein**. Een in Nederland gevonden **groen geglazuurde kleipijp** uit Zuid-Duitsland wordt door Ewout Korpershoek besproken. Van Ruud Stam is nog een bijdrage over **gouden Ashanti pijpen** in de 19e eeuwse politiek en de betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti in Ghana.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in het Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'.

Bert van der Lingen

Arjan de Haan

Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp

Ewout Korpershoek

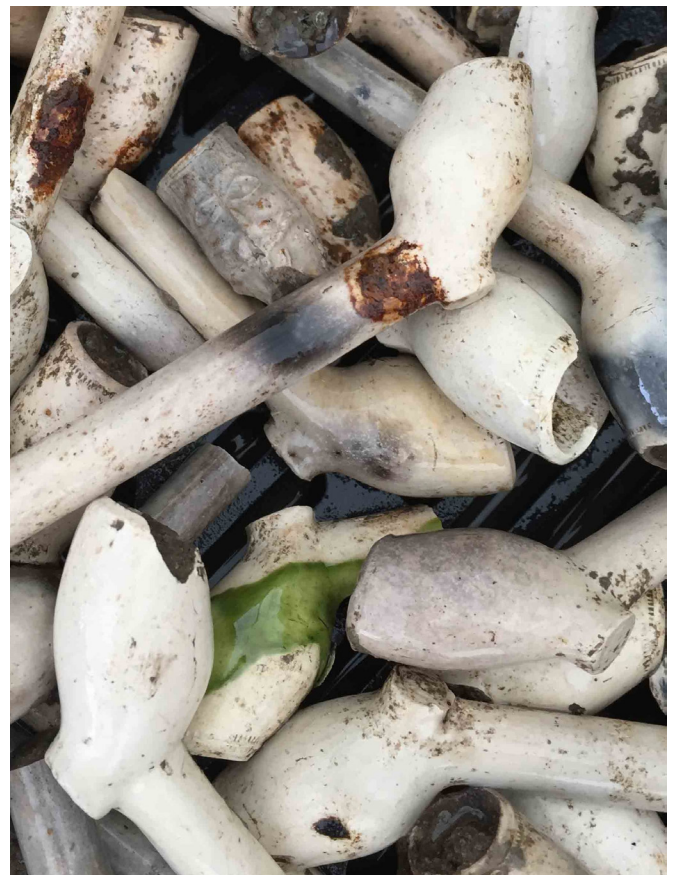
Introductie

In de gemeente Leiderdorp hebben tussen de jaren 1960 en 1980 behoorlijke uitbreidingen plaatsgevonden. Nieuwe woonwijken verrezen in de polders waarvan de grond enorm rijk bleek aan bewoningssporen vanaf de Romeinse tijd tot aan nu. Niet toevalligerwijs zijn de bouwgronden in en rond Leiden ook de basis geweest voor de verzamelingen van veel kleipijpverzamelaars van het eerste uur. Vooral in Leiderdorp zijn door de jaren heen grote hoeveelheden kleipijpen gevonden in vooral 17e eeuws stadsafval. Door de ligging langs de Rijn, de Zijl en de Dwarswatering waren de polders van Leiderdorp goed en snel bereikbaar vanuit de stad Leiden.

Daarnaast is door de aanwezigheid van de Rijn de bodem van oudsher rijk aan goede rivierklei. Uit grondonderzoek is gebleken dat we, in wat nu de 'oude kern' van Leiderdorp is, te maken hebben met een landschapstype dat tegenwoordig 'splays' genoemd wordt; een dynamisch zoetwatergetijdengebied waarin een echte rivieroever afwezig is en het water van de Rijn zich een weg zoekt door allerlei restgeulen die zich aldoor verplaatsten.¹ Door de eeuwen heen leverde dit een grillig, vooral nat landschap op waar de rivier regelmatig dikkere of dunnere kleilagen afzette. Deze kleilagen vormden vanaf circa de 15e eeuw vervolgens dankbare grondstof voor de eerste steen- en pottenbakkerijen, en ongetwijfeld ook voor de pottenbakkerijen in het omliggende gebied waaronder de stad Leiden. Veel van de oude afkleiingskuilen bleken in de loop der tijd met huisafval uit het omliggende gebied te zijn dichtgegooid.

De vondsten

Bij werkzaamheden ten behoeve van woningbouw aan de rand van het oude centrum van Leiderdorp leverde afval uit een dergelijke afkleiingskuil of put een aardige vondst van circa 100 pijpenkoppen en wat huishoud- en pottenbakkersafval op, waaronder een aantal scherven van een of meer pijpenpotten. Het bijzondere van deze vondst is tweërlei. Als eerste valt op dat circa de helft van de pijpen ongemerkt is en de andere helft uit pijpen bestaat met verschillende variaties van de letters HB als merkteken. Slechts twee andere merken werden in de stort aangetroffen: MC (in twee varianten) en DA in combinatie met het wapen van Leiden. Daarnaast is de vondst bijzonder omdat er een aantal

Afb. A. De gevonden pijpenkoppen

aardewerkfragmenten aangetroffen is, die afkomstig zijn van pijpenpotten. Tevens werd een proen en wat huishoudelijk aardewerk aangetroffen. Tot op heden zijn er geen vondsten van fragmenten van pijpenpotten in of om Leiden bekend.

Kleipijpenfabricage in Leiden

Al in het vroege begin van 1600 bleken de eerste pijpenmakers zich in Leiden te hebben gevestigd. Dit was de periode waarin veel immigranten naar West-Nederland en vooral ook Leiden kwamen, dat na het mislukte beleg door de Spanjaarden vanaf 1574 een veilige haven voor vluchtelingen bood. Het ging dan vooral om voor de Spaanse overheersing uit de Zuidelijke Nederlanden vluchtende bevolking, om religieuze vluchtelingen uit Engeland en later ook vooral economische vluchtelingen uit Duitsland. Leiden telde in 1514 circa 15.000 inwoners, ongeveer 100 jaar later waren dat er ruim 44.000 en rond 1670 lag het hoogtepunt rond de 70.000 (!).

De eerste Leidse pijpenmakers waren (zoals in de meeste West-Nederlandse plaatsen) afkomstig uit Engeland.² Het is niet duidelijk wanneer de vroegste pijpenmakers in Leiden actief waren maar op basis van eerdere vondsten en archiefvermeldingen³ moeten de eerste pijpenmakers in Leiden in de eerste decennia

van 1600 al actief zijn geweest. Het hoogtepunt van de Leidse pijpenindustrie zal vlak na het midden van de 17e eeuw hebben gelegen. Uit de periode 1650-1670 zijn in ieder geval ruim 100 namen bekend van pijpenmakers of pijpenmakersknechten.⁴ Ruim 30 jaar later waren dat er nog maar een handvol waarna er uit de periode na 1730 geen pijpenmakers in Leiden meer bekend zijn.

Pijpen met hielmerk

Ongeveer de helft van de gevonden pijpen draagt een merk met HB. In totaal werden er zeven verschillende varianten gevonden (afb. 5.1, 6.1, 7.1, 9.1, 11.1), waarvan er een tweetal met duidelijk verschillende stempels is aangebracht (afb. 8.1 en afb 10.1).

Pijpen met de initialen H en B in het merk worden in en om Leiden veelvuldig gevonden. Er zijn circa tien variaties bekend, vooral als monogram, gekroond en ongekroond, en met toevoeging van de letter 'o' of een cirkel op verschillende plaatsen tussen de letters en voorzien van een drietal Franse lelies boven de letters. Het is helaas niet mogelijk om de verschillende variaties aan een enkele pijpmaker toe te schrijven aangezien er in de archieven een aantal pijpmakers opduiken met de initialen H en B.

De eerste officiële vermelding van een Leidse pijpenmaker met de naam Hendrick Beyfort, aan wie het gebruik van de initialen H en B wordt toegeschreven, dateert van 1620. Hij is uit Norwich (Engeland) afkomstig

Afb. B. Uit de klei getrokken.

en zijn naam 'Beyfort' komt in de 17e eeuw in een groot aantal variaties voor in de Leidse stadsarchieven; onder andere als Beffert, Badfoort, Beweyford, Baffert, Bijfort en Bedford. Voordat Hendrick in circa 1660 kwam te overlijden had hij in ieder geval drie kinderen, waarvan een genaamd Herry, later ook Hendrick (Hendricksz) genaamd. Deze zoon van Hendrick was in 1611 in Norwich geboren en woonde in de Kromme Elleboogsteeg, in een buurt waar ook de Pelgrimfathers zich vestigden.

Er zijn diverse documenten bekend waarin Hendrick Hendricksz Beyfort als gedaagde of getuige optrad en dan naast zijn naam ook vaak het monogram HB gebruikte ter ondertekening. Mogelijk heeft Hendrick junior het monogram gebruikt en Hendrick senior tot dan de losse initialen en later het monogram HB met toevoeging van een letter 'o' of cirkel (van 'oudere'?). Tijdens de bloeiperiode van de Leidse pijpenmakerij rond circa 1650 lijkt Hendrick Hendricksz een behoorlijk grote productie te hebben gehad. De pijpen gemerkt met HB zonder cirkel (afb 5, 6, 7 en 8) lijken daarom aan Hendrick Hendricksz toe te kunnen worden geschreven, en de varianten met de toevoeging 'O' aan zijn vader, Hendrick Beyfort (afb 9, 10 en 11). In beide gevallen lijkt er sprake te zijn van verschillende modellen waarop hetzelfde merk is aangebracht. We mogen er dus vanuit gaan dat beide pijpmakers meerdere verschillende pijpenvormen gelijktijdig in gebruik hadden.

Iets meer dan de helft van de pijpen die we aan Hendrick Hendricksz kunnen toeschrijven zijn gerookt. De rest lijkt ongerookt. Het zelfde geldt voor de pijpen gemaakt door zijn vader. Hier zitten echter een tweetal modellen tussen met groene en gele resten loodglazuur op de ketel. De laatste is wel gerookt. Bij een ongerookt model van Hendrick Beyfort is tijdens het bakken de ketel gebarsten als gevolg van een stukje meegebakken ijzer of steen in de klei.

In de periode van 1647 tot 1652 is Matthijs Cornelisz den Decker (geboren 1621 in België) bij Hendrick Hendricksz werkzaam als knecht. Matthijs is daarna zelfstandig aan het werk gegaan en aan hem wordt het merk MC met daarboven een kroon (afb 3.1) en ook een variant met drie lelies (afb 2.1) toegeschreven. Van beide merken is in de vondstgroep een model aangetroffen (afb 2.2 en afb 3.2).

In 1661 werd Hendrick Hendricksz, samen met zijn zwager Joris Wright, een van de eerste overliden van het nieuw opgerichte tabakspijpenmakersgilde. In datzelfde jaar ondertekende hij samen met een aantal andere pijpenmakers een klacht over de aanvoer van pijpaaarde uit Keulen, Luik en Engeland.⁵ De schippers transporteerden de klei via Gouda en moesten hun

vracht ter plekke aangeven op straffe van een boete van 350 gulden. Door deze meldingsplicht konden de Goudse pijpenmakers de beste aarde kopen en werd de tweede keus tegen een hogere prijs naar Leiden doorverkocht. Mede door de hogere huishuur en een hoger arbeidsloon in Leiden kon Gouda haar producten goedkoper uitventen. Een andere pijpenmaker die deze petitie ondertekende was Dirck Andriesz. van Meije (of 'Mine'). Van hem zijn diverse vermeldingen bekend voornamelijk tussen 1657 en 1672 toen hij kwam te overlijden. Van Dirck Andriesz. wordt aangenomen dat hij als merk een afbeelding van het Leidse stadswapen (twee gekruiste sleutels) met aan weerszijden de letters D en A gebruikte.

Bovengenoemde Goudse concurrentie en voorkeurspositie lijken een belangrijke oorzaak voor de neergang van de Leidse pijpennijverheid geweest te zijn. De concurrentie met Gouda was kennelijk te veel geworden en het aantal pijpmakers ging vanaf dat moment teruglopen.⁶ Uit een vermelding uit 1664 is duidelijk geworden dat Hendrick zijn huis moest verkopen om schulden te ontlopen en in 1668 werd zijn naam voor het laatst in de archieven genoemd bij de aangifte van zijn zoon Herman.⁷

Alle bovengenoemde pijpmakers hebben in Leiden gewoond en het lijkt aannemelijk dat zij gebruik maakten van de pottenbakkersovens welke vooral aan de rand van de toenmalige stad waren gevestigd. Zeker niet uitgesloten mag worden dat ook gebruik gemaakt werd van Leiderdorpse pottenbakkers, welke per boot of schuit in zeer korte tijd vanuit de Leidse binnenstad bereikbaar waren.

Pijpen zonder hielmerk

Zonder hielmerk, maar wel rijkelijk versierd is de pijp uit afb 1, waarop een naar de roker gerichte Jonaskop is afgebeeld. In de periode 1640-1660 is het Jonasmodel zeer populair, en een van de weinige verschijningsvormen van een volledig gedecoreerde pijp. Met name de pijpenmakerscentra in Gouda, Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen maar bijvoorbeeld ook Maastricht hadden hun 'eigen' Jonas met specifieke kenmerken. Zo ook Leiden, waar vooral op de latere Jonasmodellen ook extra afbeeldingen op de onderzijde van de ketel werden aangebracht. In afb. 1 zien we een zestal sterren die in roosvorm op beide 'wangen' van het gezicht zijn aangebracht. Bij latere Leidse modellen zien we roosmotieven en 'knorren', maar bijvoorbeeld ook afbeeldingen van het Leidse en het Haagse stadswapen. Opvallend is dat de Jonaskop qua vormgeving niet de 'Leidse buikigheid' vertoont die we bij gladde pijpen wel zien. Het is een slank vormgegeven, dunwandige pijp met smalle hiel. Ongeveer de helft van de gevonden pijpen bestond uit ongemarkeerde modellen met verschillende

Afb. C. Gerookte en ongerookte 'misbaksels', gemerkt HB monogram met O

vormen. Vrijwel allemaal zijn deze gerookt en het lijken stuk voor stuk kenmerkende modellen van Leidse tabakspijpmakers (afb. 12-19).

Pottenbakkersafval

Al het materiaal is geconcentreerd aangetroffen langs een recente oeverbeschoeiing in wat hoogstwaarschijnlijk een ondiepe kleiuit was. Aangezien er in de directe omgeving door de jaren heen diverse bouwwerkzaamheden en ook opgravingen hebben plaatsgevonden, mag niet uitgesloten worden dat delen van de oorspronkelijke stort ooit al eens zijn afgegraven of verdwenen. Deze vondstgroep lijkt echter sinds het moment van storten onverstoord te zijn geweest.

Zeer opvallend zijn een aantal fragmenten van grote aardewerk potten, waarop duidelijk aangesmeerde, gemagerde kleiresten aanwezig zijn. Het merendeel van de fragmenten bestaat uit wit/geel bakkend aardewerk, terwijl slechts een fragment van roodbakende klei is gemaakt. Het gaat hier dus in ieder geval om fragmenten van minimaal twee pijpenpotten. Tevens werd een fragment van een poot of 'vin' gevonden. Wanneer de kleipijpen gereed waren om de oven in te gaan, werden ze in grote ronde potten geplaatst, welke werden voorzien van een deksel en vervolgens dichtgesmeerd met 'gemagerde' klei, om een maximale, constante temperatuur te verkrijgen en vervuiling tijdens het stookproces tegen te gaan. Uit de gevonden fragmenten kunnen we afleiden dat de diameter van de potten circa 30 tot 35 cm moet zijn geweest. De hoogte is op basis van de gevonden fragmenten niet in te schatten maar gelijksoortige potten uit Rotterdam hebben een hoogte van circa 41 cm.⁸ De vorm van de pot was enigszins conisch, waarbij de bodem de kleinste diameter had en met drie of vier poten of 'vinnen' op de grond rustte. Tot op heden zijn er geen andere vondsten van pijpenpotfragmenten in of om Leiden bekend.

Behalve de pijpenpot doen ook de vondst van een proen en een paar bord- en tegelfragmenten vermoeden dat het (gedeeltelijk) om pottenbakkersafval gaat. Waarschijnlijk afval van de pottenbakker die in ieder geval voor Hendrick Beyfort en wellicht ook voor zijn zoon de pijpen bakte, getuige de vondst van ongerookte misbaksels gemerkt 'HB' en 'HB met 'O'. Wanneer we de tijdslijnen van deze vier pijpenmakers, waarvan hier pijpen gevonden zijn, naast elkaar zetten lijkt het materiaal vrij nauwkeurig te dateren tussen circa 1652 en 1660.

Alle hier genoemde pijpmakers waren woonachtig en werkzaam in Leiden. Het is echter nog maar de vraag of het afval van een Leidse pottenbakker afkomstig is, aangezien de Leiderdorpsse pottenbakkerijen via de vele sloten en rivieren vrijwel net zo snel bereikbaar waren.

Noten:

- 1 Meer hier over o.a. in Dijkstra et al, 2014, p.14.
- 2 Meulen en Tupan, 1980, p. 15-17 en p. 23-24.
- 3 Meulen en Tupan, 1980, p. 15, 59, 61.
- 4 Meulen en Tupan, 1980, p. 59-62 en Meulen 1999-2000. Hans van der Meulen heeft in de Leidse archieven veel onderzoek verricht naar lokale pijpenmakers en heeft hier verschillende keren over gepubliceerd. Tenzij anders vermeld is de, in dit artikel gebruikte, data afkomstig uit zijn bevindingen (zie literatuur).
- 5 Meulen, 1999 (2), p. 1145.
- 6 Meulen, 1999 (2), p. 1145 en Duco, 1995.
- 7 Meulen, 1999 (1), p.1100.
- 8 Een in Rotterdam gevonden pijpenpot heeft een hoogte van 41,5 centimeter en een diameter van 31,3 centimeter. Zie website <https://museumrotterdam.nl/collectie/item/4597>.

Literatuur:

- Duco, D.H., 1995. *Gedachten rond een raadselachtig vondstcomplex*. Amsterdam, Stichting Pijpenkabinet.
- Dijkstra, M.F.P., Straten, K.C.J. van en Verhoeven, A.A.A., 2014. *Archeologische opgravingen in plangebied de Plantage. Gemeente Leiderdorp (Zuid-Holland). Evaluatierapport*. Amsterdam, Capaciteitsgroep Archeologie, Universiteit van Amsterdam.
- Meulen, J. van der, 1999. 'Leidse Pijpenmakers ten voeten uit' (1). *PKN* 21(84), p. 1096-1100.
- Meulen, J. van der, 1999. 'Leidse Pijpenmakers ten voeten uit' (2). *PKN* 22(86), p. 1145-1148.
- Meulen, J. van der, 2000. 'Leidse Pijpenmakers ten voeten uit' (3). *PKN* 22(87), p. 1169-1172.
- Meulen, J. van der, 2000. 'Leidse Pijpenmakers ten voeten uit' (4). *PKN* 22(88), p. 1197-1200.
- Meulen, J. van der, 2000. 'Leidse Pijpenmakers ten voeten uit' (5). *PKN* 23(89), p. 1220-1224.
- Meulen, J. van der en Tupan, H., 1980. *De Leidse tabakspijpmakers in de 17e en 18e eeuw*. Uitgeverij Stubeg, Hoogezand.

Afb. 1

Afb. 2.1

Afb. 2.2

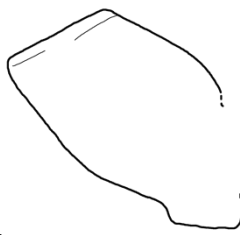
Afb. 3.1

Afb. 3.2

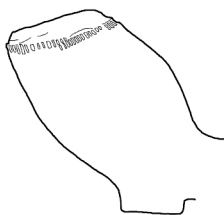
Afb. 4.1

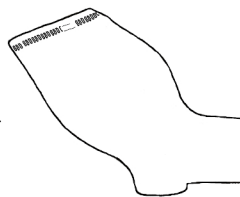
Afb. 4.2

Afb. 5.1

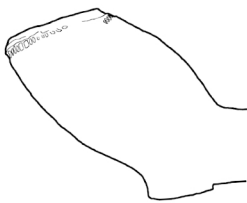
Afb. 5.2

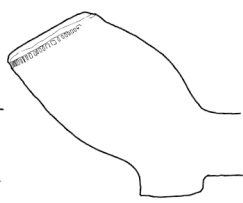
Afb. 5.3

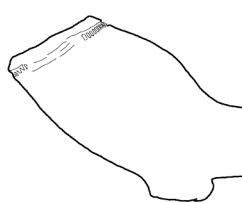
Afb. 6.1

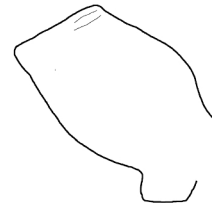
Afb. 6.2

Afb. 6.3

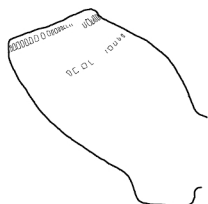
Afb. 6.4

Afb. 6.5

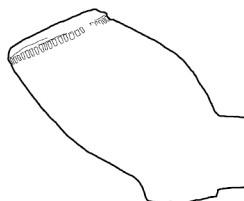
Afb. 7.1

Afb. 7.2

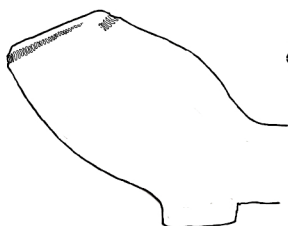
Afb. 8.1

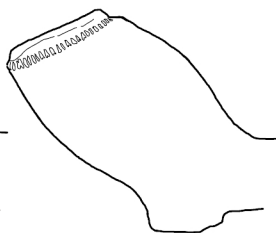
Afb. 8.2

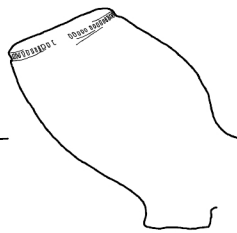
Afb. 9.1

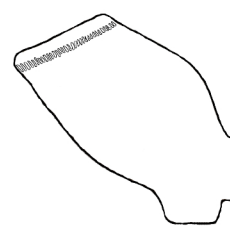
Afb. 9.2

Afb. 9.3

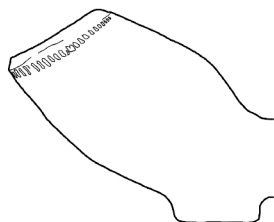
Afb. 9.4

Afb. 9.5

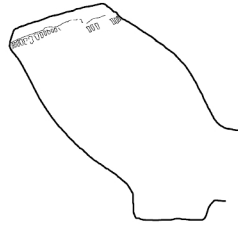
Afb. 10.1

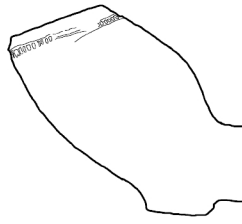
Afb. 10.2

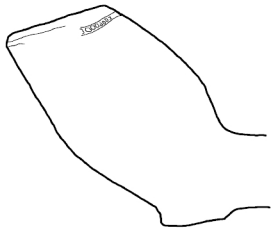
Afb. 11.1

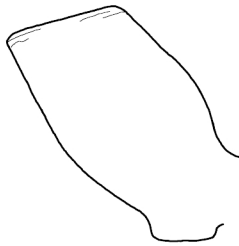
Afb. 11.2

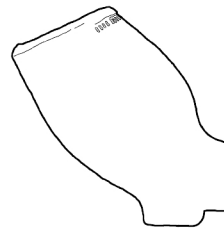
Afb. 11.3

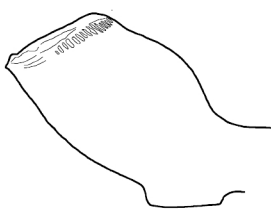
Afb. 12

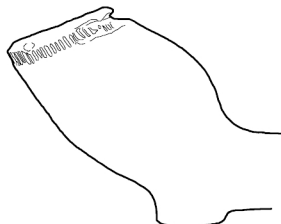
Afb. 13

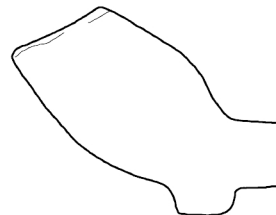
Afb. 14

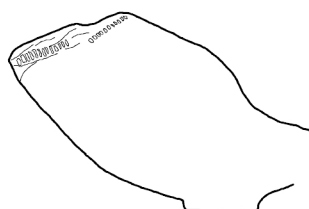
Afb. 15

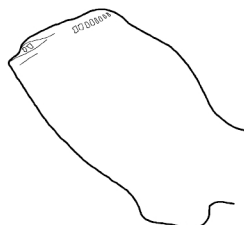
Afb. 16

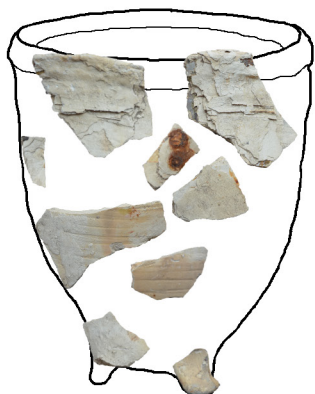
Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

afb 20

Hiernaast een model van een midden 17e eeuwse pijpenpot gevonden in Rotterdam. De diameter van de pot is circa 30-35 centimeter, de hoogte waarschijnlijk circa 50 centimeter. Vooral de randfragmenten hebben gele, groene en roodbruine glazuurresten aan de buitenzijde. Het fragment van afb. 26 heeft zowel aan de binnen- als buitenzijde dikke gele glazuursporen.

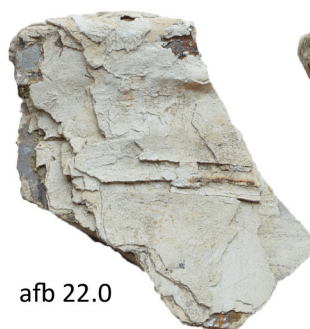

afb 21.0

afb21.1

afb 21.2

afb 22.0

afb 22.1

afb 22.2

afb 23

afb 24

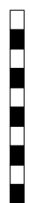
afb 25

afb 26

afb 27

afb 28

afb 29.1

afb 29.2

afb 30.0

afb 30.1

afb 30.2

afb 31.1

afb 31.2

afb 32.1

afb 32.2

afb 33.1

afb 33.2

afb 34.1

afb 34.2

afb 35

afb 36

**Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje / A
Royal find: King-stadholder William III of Orange**

Bert van der Lingen en Ron de Haan

Thirty years ago, along the river Vecht at Breukelen, a rare complete pipe was found together with waste from Amsterdam. The exceptional sized pipe has a sharply carved portrait representing Stadholder-King William III (1650-1702). On the bowl we see his lifelike portrait with a crown. William III or William of Orange was King of England, Ireland, and Scotland from 1689 until his death in 1702. Most likely the pipe was made after his coronation in 1689 or shortly thereafter.

Kleipijpen uit Friesland / Clay pipes from Friesland

Ewout Korpershoek

In 1988 a comprehensive study of clay tobacco pipe makers from Leeuwarden in the province of Friesland was published but until now only two pipe makers could be linked to pipe material from this area. Recently a group of early 18th century pipes was found in Leeuwarden. The models are derived from the typical Gouda funnel shape. Given the composition of the group of pipes, the slightly different form, the lesser quality and brand variety, we are not dealing with Gouda pipes but with local production. Some of the marks imitate popular Gouda marks while others are local marks. The marks point to pipe makers from Leeuwarden from the early 18th century.

Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 / Clay pipes for merchant Christian Daniel Bramigk from Anhalt-Köthen, Germany, 1735-1743

Bert van der Lingen

In the eighteenth century in particular there appeared on the market abundantly decorated pipes. They were usually made to commemorate important political events. Sometimes, like in the case of the pipes decorated with an unknown coat of arms and the text C.D. Bramigk, the underlying meaning of these pipes was not understood. It was recently discovered that these pipes were made for a German merchant who temporarily lived in Amsterdam and who ordered Gouda pipe makers to produce such pipes for export to Germany.

Tabak en tabakspijpenijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht / Tobacco and pipe industry in the cities of Amersfoort and Utrecht

Jan van Oostveen

Almost thirty years ago the first thorough publication on pipes produced in Utrecht appeared. This gave a coherent overview of the Utrecht pipe industry through archival and archaeological research. Nevertheless, on the basis of this study, some questions remained unanswered. In particular, not all (marked) pipes could be linked to a specific pipe maker. The case was more or less the same with Amersfoort. In this article the results of further research into the pipe industry of both cities are presented with the aim to link more products to a specific pipe maker.

Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp / Clay pipes and saggar fragments from a clay pit in Leiderdorp

Ewout Korpershoek

In this paper finds of clay pipes and fragments of seventeenth century saggars from Leiden are discussed. The material shows us that there were at least two different saggars. It is the first time saggar fragments from Leiden have been found and published. The material was found in old clay pits in Leiderdorp next to Leiden. Many of these pits appear to have been filled with household waste.

Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen / Cornelis Dirksz. Samson pottery skipper with tobacco pipes

Bert van der Lingen

'Pottery skippers' loaded their ships with merchandise and sailed across the country to sell their wares directly to consumers and shopkeepers mainly in villages. This article deals with an 18th century pottery skipper from Gouda who sold pottery, kitchenware, household goods and clay pipes, which he had purchased from different manufacturers in Gouda. In rural areas it was sometimes difficult to get these goods.

De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export / The Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam: Regulations, cargo freight, pipe merchants and export

Bert van der Lingen

This paper deals with the Amsterdam Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal, close to the Royal Palace. The market was established in or around 1663 and was primarily intended to strengthen the declining Amsterdam pipe industry. At the same time there were an increasing number of Amsterdam merchants who specialized in the export of mainly Gouda pipes, and the capital became an important link in this trade. Especially the trade to Scandinavia, Northern Germany and the Baltic was largely via Amsterdam. Amongst others, this paper is about the history of the Pipe market, the regulations and the freight rates of pipes to Amsterdam. Furthermore around 85 pipe merchants from the end of the seventeenth and eighteenth centuries are presented. Noteworthy is the large number of traders with a German origin and those with connections in the shipping business.

Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. / Two late commemorative pipes from P. van der Want, Gzn.

Ruud Stam

In this paper two commemorative pipes made by P. van der Want, Gzn. from Gouda are presented. One for the opening of the peace Palace in The Hague, the other one commemorating the arrival of the Prince of Orange after the Napoleonic time in Scheveningen, the start of the monarchy in The Netherlands. Both pipes were made in one mould, with different applications. These pipes originally made with an attached stem have also been made as pipes in one piece with a clay stem.

Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw / Earthenware miniature pipe racks from the 20th century.

Ruud Stam

In the 20th century many miniature pipe racks were made, mainly for tourists. Production started when workers became there first days of, the start of the holiday's we know now. The aim of this publication is to give an overview as complete as possible over this production in different factories in The Netherlands. For this aim catalogues, different lists of marks and initials of the painters have been used. Until now nine producers were known. The research carried out now has identified another 6 producers and we also know now that many of these

pipe racks were much longer in production than we knew before. The first miniature pipe racks were produced in 1918. These racks were made of plateel, beautifully decorated and painted by skilled painters. Later more and more Delft blue racks were made and even racks were decorated with transfers.

Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen / Metal attachments on clay pipes

Felix van Tienhoven

This paper deals with an aspect of clay pipes that has been largely neglected. Much has been written about clays but I doubt if many have ever thought about the metal attachments which over the past centuries did adorn them. The contribution ventures to present a comprehensive overview of the different applications in which such metal elements have been manifest.

Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla / A unique and quaint 19th century factory catalog of Gebrüder Ziegler in Ruhla

Ron de Haan

Recently a nine page factory catalogue with thirty line drawings of pipes of Gebrüder Ziegler in Ruhla was discovered. All the pipes shown have a grotesque portrait. They receive the air supply not from the bowl opening, in the usual way, but through the mouth and in one case through the nose. The pipes in this catalog are unique and according to a statement of the company they were the first to produce this type of pipe. In known collections there are only three pipes with strong similarities to pipes in this catalog.

De introductie van Aristophane pijpen door Gambier / The introduction of Aristophane pipes by Gambier

Arthur van Esveld

Aristophanes pipes were introduced by Gambier before 1855. Typically, these shaped pipes have a slender oval bowl and a pointed heel. The name was derived from Aristophanes, the Greek comic playwright. Aristophanes pipes were in production for more than 60 years. Comic posters were made when these pipes were first introduced and, in a well-known satirical weekly, there appeared an article with several comical prints making fun of these Gambier novelties.

Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel / A southern German clay pipe from the Amstel river

Ewout Korpershoek

Recently, a green glazed pipe bowl with floral ornaments was found along the banks of the river Amstel near Uithoorn. It is rather different in shape and decoration to any other we have seen produced by Dutch manufacturers. On both sides of the bowl the pipe has leaves which merge into the shank. After moulding the bowl opening was cut with a knife. The pipe appears to have originated in southern Germany or, perhaps, Austria or Switzerland.

De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek / The significance of the pipes from Gouda for the trade with the Ashanti and golden Ashanti pipes in 19th century politics.

Ruud Stam

The Ashanti kingdom was from the 17th century on very strong in Ghana. The Dutch had fortifications like Elmina at the coast and gold and later slaves were traded by the Dutch. Slaves were bought with different sorts of trade goods, among them clay tobacco pipes. The Gouda pipes were beloved by the African rulers and traders, especially the best quality, as can be seen from excavations. Even French traders used pipes from Gouda. Clay pipes of a lesser quality were also used for comfort for the slaves on the slave ships.

After an investigation of the chronology of pipe forms of the Ashanti pipes and the origins of the stub stemmed pipes in western Africa, the Golden Ashanti pipes in four European museums are described. These pipes from the 19th century were given as a present to European kings for diplomatic reasons.

De porseleinen pijp als herinneringspijp. Drie bijzondere studentenpijpen / The porcelain pipe as a remembrance pipe. Three special student pipes

Ron de Haan

Porcelain was the most common material for the manufacture of German remembrance pipes. Alongside ordinary friendship pipes there were pipes dedicated to reservists, students, hunting and various associations. Reservist and students pipes were the most commonly produced. In this article three special student pipes are discussed. There are three main groups of student pipes; those with a student in silhouette, pipes with heraldic representations and pipes with allegorical pictures.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

